ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΕΡΑΜΟΠΟΥΛΛΟΣ

Χαιρετισμὸς τοῦ τακτικοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἀρχαιολογίας κ. Νικολάου Κοντολέοντος, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κηδείας

Ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν, τῆς ὁποίας ἀπὸ τοῦ 1924 ὑπῆρξας φωτεινοτάτη δύναμις, σοῦ ἀπευθύνει εὐλαβῶς δι' ἐμοῦ, πολυσέβαστε διδάσκαλε καὶ πολύτιμε συνάδελφε, τὸν ὕστατον χαιρετισμόν.

Τὸ ἐθνικὸν πένθος διὰ τὸν θάνατόν σου τὸ αἰσθάνεται ἰδιαίτατα ἡ Σχολὴ ἡμῶν. Μαθηταί, φίλοι καὶ θαυμασταί σου ὁ Σύλλογος τῶν σημερινῶν καθηγητῶν τῆς Σχολῆς ἀποδίδομεν μικρὸν μόνον μέρος τῆς ὀφειλῆς μας προπέμποντες σήμερον σέ, τὸν Νέστορα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιστήμης, «ἐς δόμον μακάρων», εἰς τὸν κόσμον τῆς ἀθανασίας, τῆς ὁποίας κατέστης ἄξιος.

Ἡ πνευματική σου ἀκτινοβολία ἐξετάθη πολὺ πέραν τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ὄχι μόνον εἰς τοὺς κύκλους τῶν σοφῶν. Ὁ λόγος σου ἀφωρμᾶτο πάντοτε ἀπὸ τῆς ἀρχαιολογίας, ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη σου ἦτο ζωή. Ὅπως ἔζης καὶ ἠγωνίζεσο διὰ τὴν σημερινὴν Ἑλλάδα, οὕτω δονουμένην διὰ τῶν παλμῶν τῆς ζωῆς ἀνέπλασσες καὶ τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα. Εἰς τὴν κλασσικὴν ἀρχαιολογίαν, τὴν ὁποίαν λαμπρῶς ἐσπούδασας, ὅσον καὶ ἂν ἠθύρουνες τὰ ἐπιστημονικά σου διαφέροντα, παρέμενες πιστὸς μέχρι θανάτου.

Ἀλλ' ἤδη ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς διακονίας σου εἰς αὐτήν, τὴν ἀρχαίαν τέχνην — καὶ ὄχι μόνον τὴν μεγάλην — ἤθελες νὰ κατανοήσῃς ἐντὸς μιᾶς συνολικῆς, καθολικωτέρας εἰκόνος τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἔγραψας τὴν πρώτην σου ἀρχαιολογικὴν μελέτην διὰ τὸν Ἔφηβον τῶν Ἀντικυθήρων μὲ τὴν αὐτὴν σοφίαν καὶ ἐπιμέλειαν, μὲ ὅσην ἐμελέτησας συγχρόνως νομίσματα τῆς Ἐπιδαύρου ἢ ἠσχολήθης μὲ τὸν Κῦρον καὶ τὸ Ὑρκάνιον πεδίον ἢ διεπίστωσας τὰς ἰδιοχείρους ὑπογραφάς, τὰ «χειρόγραφα», εἰς τὰς ἀπελευθερωτικὰς ἐπιγραφὰς καὶ τὰ ἄλλα ἀρχαῖα συμβόλαια.

Ἡ πολυμέρεια μὲ τὴν ὁποίαν οὕτω ἐνεφανίζεσο τὸ πρῶτον εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν κονίστραν — ἀπὸ τῶν σελίδων δὲ τῶν ἐγκυροτέρων περιοδικῶν τῆς διεθνοῦς ἐπιστήμης — ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα ὄχι μόνον μιᾶς καταπληκτικῆς μορφώσεως καὶ ἐξαιρέτων πνευματικῶν χαρισμάτων, ἀλλ' ἐπίσης, καὶ κυρίως, ἡ ἐκδήλωσις ἰδιαιτέρας κατευθύνσεως τῆς διανοίας σου πρὸς ὅσον τὸ δυνατὸν καθολικωτέραν γνῶσιν.

Ἡ εἴσοδός σου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον στέφουσα εἰκοσαετῆ ἀδιακόπως δημιουργικὴν ἐπιστημονικὴν δρᾶσιν, σοῦ παρέσχε τὴν δυνατότητα νὰ

ὁλοκληρώσης τὴν τοιαύτην κατεύθυνσιν τοῦ πνεύματός σου. Κατέλαβες τὴν ἕδραν τοῦ Δημοσίου καὶ Ἰδιωτικοῦ Βίου τῶν Ἀρχαίων καὶ μὲ τὸ σφρῖγος τῆς ἰδικῆς σου ζωῆς, τὸ ὁποῖον ὁ θάνατος μὲ δυσκολίαν κατέβαλεν, ὅταν ἔφθασες εἰς πέρατα βίου, μὲ τὸ σφρῖγος αὐτὸ ἐνεσάρκωνες τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀρχαίας ζωῆς. Τοὺς τόπους καὶ τὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαιότητος, μᾶς τὰ ἐδείκνυες, ὅπως τοὺς ἐπάτουν καὶ ὅπως τὰ ἔζων οἱ ἀρχαῖοι. Οὕτω σὲ ἐγνωρίσαμεν τὸ πρῶτον ἡμεῖς οἱ μαθηταί σου, ἀείμνηστε διδάσκαλε.

Τὴν ἀκατάβλητον δύναμιν εἶλκες ἀπὸ τῆς Μακεδονικῆς σου πατρίδος. Ἐγεννήθης εἰς τὸ Μπλάτσι, τὴν Βλάστην, ὡς λέγεται ἐπισήμως, τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας τὸν Μάρτιον τοῦ 1870, ἐκεῖ δὲ ἤκουσας καὶ τὰ πρῶτα μαθήματα, μέχρι τῆς πρώτης γυμνασιακῆς τάξεως, συνεπλήρωσας δὲ τὴν γυμνασιακήν σου μόρφωσιν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

Ἡ κατὰ τὰς ἐγκυκλίους σπουδὰς ἀριστεία, σοῦ ἐξησφάλισε τὴν ὑποτροφίαν τοῦ Βελλίου κληροδοτήματος, διὰ τῆς ὁποίας παρηκολούθησας τὰ μαθήματα τῆς Σχολῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Ἀριστεύσας κατὰ τὰς πτυχιακάς σου ἐξετάσεις, ἔλαβες ὡς ἔπαθλον τὸ Ράλλειον Βραβεῖον. Ἐπί τι διάστημα ὑπηρέτησας μετὰ ταῦτα εἰς τὴν μέσην παιδείαν, κατόπιν δὲ μετέβης διὰ τοῦ Βελλίου ἐπίσης κληροδοτήματος εἰς τὴν Εὐρώπην πρὸς σπουδὴν τῆς Ἀρχαιολογίας. Ἐμαθήτευσας κυρίως ἐν Βερολίνῳ καὶ Μονάχῳ ἀκούων τοὺς ἀριστεῖς τῆς ἐπιστήμης — τὰ ὀνόματα τοῦ Wilamowitz καὶ τοῦ Furtwängler εἶναι ἀρκετὰ — ἀλλὰ καὶ ἐν Βιέννῃ καὶ Παρισίοις.

Ἐπανελθὼν εἰς Ἑλλάδα, διωρίσθης τὸ 1903 βοηθὸς τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου τῶν Ἀθηνῶν παρὰ τῷ Ἰ. Σβορώνῳ. Ἐπιτυχὼν τὸ ἑπόμενον ἔτος εἰς τὸν σχετικὸν διαγωνισμόν, διωρίσθης Ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων τοῦ Κράτους μέχρι τοῦ 1924, ὅτε εἰσῆλθες εἰς τὸ Πανεπιστήμιον.

Τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ αἰῶνός μας ἀποτελεῖ οὕτω τὴν πρώτην περίοδον τῆς ἐπιστημονικῆς σου σταδιοδρομίας. Τὸ δεύτερον εἶναι ἡ μέχρι τοῦ πολέμου περίοδος, τὸ τρίτον τὰ ἀκολουθήσαντα ἔτη. Ὅσον καὶ ἂν καὶ αἱ τρεῖς αὗται περίοδοι χαρακτηρίζωνται μὲ μίαν ἑκάστοτε εὐρυνομένην δραστηριότητα καὶ ἀκτινοβολίαν — ἀλλ' ὅμως πάντοτε, καθ' ὅλον τὸν μακρὸν τοῦτον δρόμον ὁ σκοπός σου παρέμενεν ἀναλλοίωτος: διακονία τῆς ἐπιστήμης.

Ἡ ὁλοκλήρωσις τῆς ἀρχαιολογικῆς ὀργανώσεως τοῦ Κράτους εἶναι ἔργον τῶν ἀρχαιολόγων τῆς γενεᾶς σου. Ἀλλὰ ἡ Φωκὶς καὶ ἡ Βοιωτία, κυριώτατα, ἡ Ἀττικὴ ἐπίσης, θὰ φέρουν ἐσαεὶ ἀνεξίτηλα τὰ ἔργα τῆς ἐκεῖ ὑπηρεσίας σου. Διαρκὴς ἀνησυχία διὰ τὴν πληρεστέραν γνῶσιν τῶν περιοχῶν τούτων, τὴν ἀνεύρεσιν, διατήρησιν, καὶ κυρίως τὴν μελέτην τῶν μνημείων χαρακτηρίζει τὴν ὑπηρεσίαν σου ἐκεῖ, ὅπως καὶ ὅπου ἀλλοῦ βραχύτερον ὑπηρέτησας ὅπως εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς νήσους.

Αἱ ἔρευναί σου εἰς τὰς Θήβας, καρπὸς τῶν ὁποίων εἶναι τὰ *Θηβαϊκά* σου, δημοσίευσις τιμῶσα τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην, αἱ ἔρευναι αὗται, σκοποῦ-

σαι εἰς τὴν ἀκρίβωσιν τῆς ἱστορίας, ἐν γενικωτάτῃ ἐννοίᾳ, μιᾶς ἐνδόξου πόλεως τοῦ ἔπους καὶ τῆς ἱστορίας, διεξαχθεῖσαι μὲ τόσας δυσχερείας ἐντὸς κατῳκημένης πόλεως, ἀποτελοῦν ὑπόδειγμα ἐπιμονῆς καὶ μεθόδου, προσφορὰν δὲ εἰς τὴν ἐπιστήμην ἀξιοθαύμαστον, τὴν ὁποίαν δὲν παρέλιπον νὰ ἐξάρουν σοφοί, ὡς ὁ Wilamowitz.

Ἡ ταύτισις τῶν ἑπτὰ πυλῶν, εἰς τὰς ὁποίας εἶχον ταχθῆ οἱ *λοχαγοὶ* τῶν Ἀργείων βοηθοῦντες τὸν Πολυνείκη, συγκινεῖ βαθύτατα. Μὲ τὰς Θηβαϊκάς σου ἐρεύνας μετέφερες τὸν Κάδμον ἀπὸ τὴν ἀχλὺν τοῦ μύθου εἰς τὸ ἀνάκτορόν του ἐπὶ τῆς Καδμείας, ἀνάκτορον τὸ ὁποῖον μόνον ἡ ἰδική σου ἀγχίνοια ἠδυνήθη νὰ ἀνιχνεύσῃ καὶ μᾶς ἐπαρουσίασας τὸν μυθικὸν βασιλέα ἐν αὐτῷ, ἀσχολούμενον μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν του κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς ἐποχῆς. Ἡ ἀποκάλυψις τοῦ παναρχαίου ἱεροῦ τοῦ Ἰσμηνίου Ἀπόλλωνος ὀφείλεται ἐπίσης εἰς σέ.

Ἡ ὁλοκλήρωσις τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ πολυανδρίου τῶν Θεσπιῶν καὶ τοῦ πρὸς αὐτὸ σχετιζομένου ἑτέρου τῆς Τανάγρας, εἶναι καὶ ἐνταῦθα ἀξιομνημόνευτος ἐπιτυχία σου. Πρὸς τὰ πολυάνδρια ταῦτα καὶ τὴν μάχην τοῦ Δηλίου (424 π.Χ.) συνεσχέτισας εὐφυῶς σειρὰν μοναδικῶν ἐπιτυμβίων μνημείων τῆς Βοιωτίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων αἱ ἐγχάρακτοι στῆλαι τοῦ Ρύγχωνος, τοῦ Σαυγένους καὶ τῶν ἄλλων πολεμιστῶν: μνημεῖα περιώνυμα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης, ἡ περὶ τῶν ὁποίων ἐργασία σου εἶναι θεμελιώδους σημασίας.

Εἰς τὸ σεπτὸν ἱερὸν τῶν Δελφῶν δὲν ὑπῆρξας ἁπλῶς ὁ ἐποπτεύων ὑπηρεσιακὸς ἔφορος. Εἰς προβλήματα τῆς Δελφικῆς ἀρχαιολογίας μικρὰ καὶ μεγάλα ἡ ἐπιστημονικὴ συμβολή σου ὑπῆρξε καιρία. Εἶναι ἀρκετὸν νὰ ἀναφέρω ἐνταῦθα τὴν ἐργασίαν σου διὰ τὸν *Ἡνίοχον*, καὶ τὸν κίονα τοῦ σιλφίου, ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζει τὰς τρεῖς ὀρχηστρίδας: ἀμφότεραι αἱ ἐργασίαι ἀπετέλεσαν σταθμὸν εἰς τὴν βαθυτέραν γνῶσιν τῶν μνημείων τούτων. Ὁ *Ὁδηγὸς τῶν Δελφῶν* καὶ τὰ ἐκδοθέντα κεφάλαια τῆς *Δελφικῆς* σου *τοπογραφίας*, παρὰ τὸ πλῆθος τῶν μεταγενεστέρων ἐρευνῶν, εἶναι πάντοτε χρήσιμα.

Ὁ καὶ μόνον ἀναγινώσκων τὸν μακρὸν κατάλογον τῶν ἐργασιῶν ἀντιλαμβάνεται ἀμέσως πόσον εὐρὺς ὑπῆρξεν ὁ πνευματικός σου ὁρίζων. Εἰς τὸν *Ἀποτυμπανισμὸν εἶναι* τοῦτο σαφέστατον: εἰς σκληρὸς τρόπος θανατικῆς ἐκτελέσεως διαπιστώνεται ὡς ἰσχύων ἐν τῇ πολιτείᾳ τῶν Ἀθηναίων, πρὸ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ κωνείου, καὶ ἐρευνῶνται γενικώτερον διατάξεις καὶ συνήθειαι τοῦ ποινικοῦ δικαίου, παρεχομένης συνολικῆς ἐπισκοπήσεως τοῦ ἀρχαίου βίου, εἰς τὴν ὁποίαν μὲ ἐκπληκτικὴν ἀγχίνοιαν συνάγονται συμπεράσματα, ἑρμηνεύονται λαϊκαὶ ἀντιλήψεις ἐξ ὅλων τῶν ἐποχῶν καὶ ἐκ πλειόνων λαῶν. Ταῦτα δὲ χωρὶς μηδόλως νὰ παραβλάπτηται ἡ ἑνότης τοῦ ἔργου. Τὸ ἔργον τοῦτο, τὴν ἀξίαν τοῦ ὁποίου μεγάλοι ἐρευνηταὶ τῆς ἀρχαίας ἱστορίας καὶ τοῦ ἀρχαίου δικαίου, ὡς ὁ Wenger, ὁ Bury, ὁ De Sanctis, ὁ Wilcken καὶ ἄλλοι δεόντως ἐτόνισαν, ἀπέδειξεν πόσον ἦσο, ἀλησμόνητε διδάσκαλε, ὁ

ἐνδεδειγμένος διὰ τὴν ἕδραν τοῦ Βίου τῶν Ἀρχαίων εἰς τὸ Πανεπιστήμιον.

Καὶ εἰς τὴν συστηματικήν σου διδασκαλίαν διέκοπτες τὴν ξηρὰν ἱστορικὴν σειράν, διὰ νὰ ἐπιμείνῃς εἰς τὴν παρουσίασιν μιᾶς πλήρους εἰκόνος ἐκ τῆς ζωῆς τῆς ἀρχαίας πόλεως κατὰ δεδομένην στιγμήν, κυρίως ὅμως εἰς τὸ φροντιστήριον εἴχομεν ἡμεῖς τὴν ἐξαιρετικὴν τύχην νὰ ζῶμεν μαζί σου τὸν καθημερινὸν καὶ τὸν ἐπίσημον βίον τῆς ἀρχαίας Ἀγορᾶς. Ἡ *Ἀθηναίων Πολιτεία* τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τὰ ἐπιγραφικὰ κείμενα ἦσαν ἡ ἀφορμή. Εἰς τὴν προσπάθειαν ταύτην ἀνάγονται καὶ αἱ μελέται σου διὰ τὴν ἀρχαίαν τοπογραφίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπίσης διεκρίθης εἴ τις καὶ ἄλλος. Μετὰ τὰ *Θηβαϊκὰ* καὶ τὴν *Τοπογραφίαν τῶν Δελφῶν* αἱ μελέται διὰ τὴν τοπογραφίαν τῶν ἀρχαίαν Ἀθηνῶν ὅπως *Τὸ βουλευτήριον τῶν τεχνιτῶν, Ὑπὸ τὰ προπύλαια τῆς Ἀκροπόλεως, Τὸ Πελαργικόν, τὸ Ἀσκληπιεῖον καὶ αἱ ὁδοὶ αἱ ἀνάγουσαι πρὸς τὰ Προπύλαια*, εἶναι ὑποδειγματικαί.

Οὐδέποτε ἱκανοποιεῖσο ἂν ἓν ἐπιστημονικὸν πόρισμα παρουσίαζεν ἀμφιβολίας ἢ κενά. Κυρίως δὲ εἰς τὰς ἰδικάς σου προσφορὰς ἔβλεπες διαρκῶς τὴν ἀνάγκην ἐπεκτάσεως τῆς ἐρεύνης σου. Τὸν γοργὸν ρυθμὸν τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἀρχαιολογίας ἠκολούθεις πάντοτε. Τοὺς τόπους, οἱ ὁποῖοι παλαιότερον σὲ εἶχον γνωρίσει, οὐδέποτε τοὺς ἐγκατέλιπες, ἀλλὰ τώρα, ἀπὸ τῶν ἐπισήμων πλέον θέσεων τοῦ Πανεπιστημίου — καὶ τῆς Ἀκαδημίας ἀργότερον — τὸν ἐλεύθερον χρόνον σου ἀφιέρωνες πρὸς τὴν περιοχὴν τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπόδουλον εἶχες γεννηθῆ. Ἡ τύχη τῆς στενοτέρας πατρίδος σου οὐδέποτε σὲ εἶχεν ἀφήσει ἀδιάφορον, ἀλλὰ τώρα ἠδύνασο νὰ στραφῇς πρὸς τὴν Μακεδονίαν, τὴν ὁποίαν οἱ ἐχθροὶ τῆς Ἑλλάδος ἐζήτουν, καὶ διὰ τῆς ἐπιστήμης, νὰ ἀποχωρίσουν τοῦ ἑλληνικοῦ κορμοῦ. Καὶ οἱ μὲν ξένοι μεγάλοι ἱστορικοὶ εἶχον σαφῶς ὁμιλήσει. Ἀλλ' ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα, διαπιστώνοντα ἀναμφισβητήτως τὸν ἑλληνισμὸν τῆς ἀρχαίας Μακεδονίας, ἔπρεπε νὰ ὁλοκληρώσουν τὴν ἀλήθειαν. Πρὸ τοῦ 1912 συμπτωματικὴ μόνον καὶ πενιχρὰ ἐγίνετο ἡ ἐξερεύνησις τῆς Μακεδονίας. Τὴν κατὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ 1912 ἱδρυθεῖσαν *μίαν* ἐφορείαν τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Μακεδονίας ἠὔξησας εἰς *Διεύθυνσιν* ἀρχαιοτήτων μὲ πλείονας ἐφορείας, μὲ νεανικὴν δὲ ζωηρότητα ἀνέλαβες τὴν ἐκτέλεσιν γενικωτάτου προγράμματος ἐξερευνήσεως, εἰς τὸ ὁποῖον μνημεῖα καὶ γραπταὶ πηγαί, ἀρχαιολογικαί, φιλολογικαὶ καὶ ἱστορικαὶ ἔρευναι συνεδυάζοντο καὶ ἐχρησιμοποιοῦντο ἐξ ἴσου. Εἶναι μακρότατος ὁ κατάλογος τῶν ἐργασιῶν σου τῶν ἀναφερομένων εἰς πάντας τοὺς κλάδους τῆς μακεδονικῆς ἀρχαιογνωσίας. Ἀρκοῦμαι μόνον νὰ μνημονεύσω τὴν διαφώτισιν τῶν βασιλικῶν τάφων τοῦ Trebenichte παρὰ τὴν λίμνην τῆς Ἀχρίδος, οἱ ὁποῖοι δεικνύουν τὴν σχέσιν μὲ τὴν νοτιωτέραν Ἑλλάδα καὶ τὸν κόσμον τῶν Μυκηνῶν.

Ὑπείκων εἰς νόμον μειώσαντα τὸ ὅριον τῆς ἡλικίας ὠνομάσθης, ἀκμαιότατος ἀκόμη, κατὰ τὸ 1938, ὁμότιμος καθηγητής. Ἐὰν προώρως ἀπώλεσε τὸ Πανεπιστήμιον μυσταγωγὸν τῆς ἐπιστήμης, οἷος σύ, ἀλλ' ὅμως καὶ

ἐκτὸς αὐτοῦ ἐμυσταγώγεις ἐπίσης τοὺς νέους ἐπιστήμονας. Χαρά σου ἦτο νὰ μεταδίδῃς ἀφθόνως ἐκ τῆς περιουσίας τῶν γνώσεών σου εἰς τοὺς νέους. Ἐξαίρων ποτέ, ἐν ἐπισήμῳ τόπῳ, τὸ ἔργον νεωτέρου σου συναδέλφου, εἶπες: «Χαίρω, ὅτι οἱ μαθηταί μας μᾶς διδάσκουν». Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησίν σου ἀπὸ τῆς Σχολῆς ἡμῶν ἡ διεθνῶς ἀνεγνωρισμένη ἡγετικὴ ἐν τῇ ἀρχαιολογίᾳ προσωπικότης σου δὲν ἐστερήθη τῆς δυνατότητος νὰ καθοδηγῇ τὴν Ἑλληνικὴν ἀρχαιολογίαν.

Ὡς μέλους τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου ἐν τῷ Ὑπουργείῳ Παιδείας, ὡς Συμβούλου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ἡ φωτεινή σου γνώμη ἦτο εἰς ὅλους σεβαστή.

Ὅτε δὲ ἦλθον οἱ χρόνοι τῆς Ἐθνικῆς δυστυχίας, διὰ τὸ μέγα σου κῦρος καὶ τὴν ὀρθοφροσύνην πάντες προσέβλεψαν πρὸς σὲ διὰ τὴν ἐν τῷ Ὑπουργείῳ Παιδείας ἀνάληψιν τῆς Διευθύνσεως τῶν ἀρχαιοτήτων, τὰς ὁποίας ἐπίσης ἠπείλει ὁ πόλεμος. Τὸ βαρὺ καὶ ἀχάριστον τοῦτο καθῆκον, ὅπερ ὅμως ἦτο ἐθνικὴ ὑποχρέωσις, ἐξετέλεσας μὲ ἐπιτυχίαν. Ὅτε ἀργότερον ἀπεχώρησας ἀπὸ τοῦ Ὑπουργείου, παρέδωσας τὴν ὑπηρεσίαν ἔχουσαν ἐντελῶς ἀναλάβει ἀπὸ τῶν δεινῶν τοῦ πολέμου.

Ἡ ἀπασχόλησίς σου μὲ τὸν νεώτερον Ἑλληνισμὸν δὲν ἀποτελεῖ ὀψίμως δημιουργηθὲν διαφέρον. Τὰ διαφέροντά σου περὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς σὲ ὡδήγησαν εἰς τὴν ἔρευναν προβλημάτων ζωτικῶν διὰ τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὴν περίοδον δὲ τῆς κρίσεως τῶν ἐθνικῶν δικαίων ἐστάθης εἰς τὴν πρώτην γραμμήν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πλῆθος τῶν δημοσιευμάτων σου τούτων ἠγωνίσθης μὲ τὸ μέγα ὅπλον, τὸ ὁποῖον διέθετες: τὴν ἐπιστήμην, μὲ τὴν ὁποίαν ἀνίχνευες τὴν ἀλήθειαν. Ἄξιος δὲ τοῦ Ἔθνους εἶσαι ὄχι μόνον διὰ ταύτην σου τὴν προσφοράν, ἀλλὰ διὰ τὸ ὅλον σου ἔργον.

Οἱ ἐκπρόσωποι τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς πολιτείας σὲ ἐτίμησαν δι' ὑψίστων τιμῶν κατὰ τὸν βίον σου. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης τὸ ἔργον σου εἶναι σταθερὸς σταθμός. Τὴν μνήμην σου εὐγνωμόνως θὰ διατηρήσωμεν καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ μεθ' ἡμᾶς.

Ἀπέρχεσαι πλήρης ἡμερῶν, ἡμερῶν δὲ δράσεως καὶ δημιουργίας. Ἡ ζωή σου ἦτο μία δολιχοδρομία· ἀπὸ τῆς ἀφετηρίας μέχρι τοῦ τέρματος εἶναι ἐντόνως ἀποτυπωμένη ἡ διαδρομή σου.

Ἡ ἀττικὴ γῆ θὰ σὲ δεχθῇ τώρα πρὸς ἀνάπαυσιν. Πλησίον εἶναι ἡ Βοιωτία, ὅπου τὸ πρῶτον ἐθεράπευσας τὴν ἐπιστήμην· χαιρετισμὸς τῆς Βοιωτικῆς γῆς πρὸς τὸ χῶμα τῆς Ἀττικῆς, ποὺ θὰ σὲ καλύψῃ, εἶναι τὸ ταπεινὸν βοιωτικὸν ἀγγεῖον, τὸ ὁποῖον τὰ μέλη τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου σοῦ προσφέρουν ἐξ ἰδίων ὡς κτέρισμα εἰς τὸν τάφον σου.

Ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου θὰ διατηρήσῃ μὲ εὐλάβειαν τὴν μνήμην καὶ τὸ παράδειγμά σου. *Ἥρως χρηστέ, χαῖρε!*

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ